Ezért az előzetes jelentésben nem foglalkozhattam a kitűzés módszertanával, az alaprajzi szerkesztés elvével és mértékegységeivel, a római erődépészetben alkalmazott hasonló kitűzések emlékeivel, a kör alakú tornyok megjelenésével Pannoniában. A történeti értékelést, I. Valentinianus külpolitikai és erődítési terveit is csak vázlatosan érinthettem. Az előzetes jelentés célja a figyelemfelhívás, a munka eredményeinek és problémáinak rövid ismertetése, amelyek az ásatás előrehaladtával vélhetőleg megoldásra kerülnek.

JEGYZETEK

[1] Köszönettel tartozom a Magyar Nemzeti Múzeumnak és Göd város Önkormányzatának az ásatás költségeinek biztosításáért, az érintett telkek tulajdonosainak türelmükért és támogatásukért. Külön köszönet illeti Göd város történetének kutatóját Bátorfi Józsefet, aki hasznos információival minvégig segítségemre volt. Köszönöm továbbá Nagy Istvánnak, Hantos Zoltánnak, Véninger Péternek a rendelkezésemre bocsátott leleteket és adatokat, a problémák szakmai megbeszélését Borhy Lászlónak, Nagy Mihálynak és az ásatás konzulenseinek, Kulcsár Valériának és Tóth Endrének. Az erőd felmérését Terei György végezte és végzi folyamatosan, az érmeket Farkas Edit határozta meg. A rajzokat és az ásatási felvételeket a szerző, a légifelvételt pedig Hohner Miklós készítette. A feltáráson a Szegedi Tudományegyetem régészet szakos hallgatói vettek részt. Munkájukat ezúton is köszönöm.

VOLENTICS GYULA

A sződi Mária Magdolna római katolikus egyházközség története

A szerkesztő megjegyzése: *A fenti címet elolvasva, felvetődhet az olvasóban a kérdés, hogy „ Mi helye van ennek az írásnak a Gödi Almanachban, amikor az a sződi római katolikus egyházközség történetét tárgyalja?". Erre röviden az a válasz, hogy Sződliget, Felsőgöd és Alsógöd , a tárgyalt időszakban a sződi egyházközséghez tartozott. Ebből adódóan, Gödöt is érintő eseményeket, adatokat is megismerhetünk a dolgozatból. A sződi Plébániahivatal említésével már találkozhattak az Almanach olvasói . Az ott őrzött halotti anyakönyvek feldolgozásával név szerint bemutathattuk a hivatalosan régi gödi elhunytakat. Bátorfi József: Göd története 2. rész (GA 1996) és Campus Gödiensis (GA 1998), továbbá Láng József: Gödön éltek (GA 2000 és 2001) című írásokat.*
Ennek a tájékoztatásnak ismeretében, kéretik az egyébként figyelemre méltó dolgozatot tanulmányozni!

A Római Katolikus Egyházközség és Sződ község története szorosan összefügg. Mivel az államigazgatási feladatokat (születési, házassági, halotti anyakönyvezés) is az egyház látta el 1895-ig, a polgári anyakönyvezés bevezetéséig, így gyakorlatilag a község „polgári" történetírása sem kerülheti meg a helyi katolikus egyház történetét. Mivel ezen dolgozat nem kívánja felvállalni a település nem egyházközségi vonatkozású történelmét (éghajlat, vízrajz, régészeti leletanyag, önkormányzat, intézmények, politikai változások, részletes birtoklástörténet, kegyúri családok bemutatása, egyesületek, világháborús hősi halottak, lakosságcsere-egyezmény,

népviselet, címer, stb), ezért azok ismertetésére csak akkor tér ki, ha azok ismerete a történelmi háttér megismerése céljából szükségesek.

Sződ a XX. század elejéig úgy az egyházi, mint a polgári közigazgatás terén a régióban központi szerepet töltött be a környező településekhez képest (Göd, Sződliget, Csörög), mivel addig azok csak Sződhöz (possessió = a földbirtokos földjén fekvő falu) tartozó pusztaként (praedium) voltak említve.

Sződ község Pest megyében a Duna bal partján, a folyótól 3 km-re található. Távolsága Váctól D-K 7 km, Budapesttől É-K 30 km.

SZŐD (Sződén) község neve a régi magyar „SEUD" személynévre vezethető vissza, melynek jelentése fehéres, szőke. A település árpád-kori, Pest megyei falu, amely először a Tétény vezértől származó Gyula-Zombor nemzetség kezében van „SCEUDEN" néven.

A Vácot és környékét 1241. március 17-én, a húsvét előtti második vasárnap, az ún. Feketevasárnap elpusztító Batu kán egy seregrésze, Sejbán (Schiban) vezette tatárok vélhetően Sződön is nagy pusztítást végeztek. A váci templomokba menekült városi és a környékbeli falvak lakosságát megölték vagy megégették.

A fent említett Gyula-Zombor nemzetségbeli Sebret kapta a falut a tatárjárás után (1241-1242) az országot újjáépítő IV. Béla királytól.

Első okleveles említése 1255-ben történik, amikor sződi Sigfrid (Seyfridus de Sceuden, Sebridi de Zeuden) Fejér megyei ispánról (mint a vármegye első emberéről) olvashatunk.

E nemzetség utolsó tagjának Sigfrid (Sebret, Seyfridus, Sebridi) fia Erdő (Erdev, Erdeu) ispán magtalan halála után (aki a Hont vármegyében lévő Németit is birtokolta) 1315-ben (1317-ben?) az Anjou-házból származó Károly Róbert (I. Károly) király, a Balogh nemzetségből származó (de genere Bolugh, azaz Balogh nembeli) Széchy családnak (Szécsi Iwanka fiainak?) adományozta „Gewd" (Göd) és „Keszew" (Keszi - Dunakeszi) helységekkel együtt. Ez utóbbi adományozást a király 1329-ben megerősítette. Sződ plébániája 1317-20 között üresedésben volt.

A plébánia már előfordul az 1332-33. évi pápai tizedjegyzékben is, amikor „MARTINUS SACERDOS DE ZEUD", azaz Márton sződi pap két márka jövedelmet vallott be. Tehát az biztonsággal

megállapítható, hogy ezen idő előtt (1332) keletkezett a plébánia vagyis az egyházközség! (Márka = III. Béla idején 233 g, 1271-től 245,54 g arany, 240-280 dénárt vertek belőle.)

1415-ben Zsigmond király az idegen kézre került Sződ községet III. Széchy Miklós tárnokmesternek adományozza. A pilisi (kékesi?) pálosok 1456-ban (1458-ban?) a Rákos vizén egy dunai malmot birtokoltak a község határában (a mai Sződligeten). A malmot és házhelyet Széchy Dénes esztergomi érsek testvéreivel adományként juttatta. A község lakói 1526-ban reformátusok lettek.

Az 1500-as évek második felében, a török közigazgatás és a mohamedán törvények bevezetése után több ízben összeírták a népesség számát, az állatállományt és termésmennyiséget, mert ezek képezték az adózás alapját. (Az 1560-as évekig azok a családok, amelyek 6 magyar aranyforintnak, azaz 300 akcsénak megfelelő ingósággal rendelkeztek, 75 akcse adót fizettek, ennek kétharmada a szultáni harács, azaz a dzsizje-adó, egyharmada pedig a kapuadó.) Kiemelések Sződre vonatkozó adatokból: 1546-ban búza és kevert tized 450 kile, 1590-ben 470 kile. A méhkasok száma: 1546-ban 5 db, 1590-ben 125 db, sertések száma: 1546-ban 14 db, 1590-ben 164 db, stb. (Kile v. kila = török mértékegység. Pozsonyi kila = 1 v. 2 pozsonyi mérő, azaz 62,08 v. 124,16 liter = 46,56 v. 93,12 kg. Pesti kila = 2 pozsonyi mérő.)

A török hódoltság alatt 1546-ban az összeírtak száma 57 fő, 1559-ben 47 porta után adózik, míg 1590-ben már 72 fő. A megyei adólajstromban 1565-ben 8 portás hely, a püspöki tizedjegyzékben, Mossóczy (Mossochi) Zakariás püspök regestrumában (oklevélgyűjteményében), aki 1578-1580 között volt Vácott püspök, Balassa birtok, 9 portás hely, és 15 forint árendát (haszonbért) fizet.

1579-ben I. Rudolf német-római császár és király, az utód nélkül elhunyt alsólendvai Széchy Tamás Sződ birtokát Lobkowyczi Poppel László trencséni főispánnak adta.

A XVII. század második felében lakossága egyre csökken, ugyanekkor a püspöki tizedjegyzékben nem deserta (elhagyott hely, puszta) ugyan, de csak 6 forint árendát fizet. Lakosai a török alatt kálvinisták lettek, akiknek már 1629-ben lelkészük van. (GA 2002. 37. oldal)

A török időben pusztul el a plébánia, de a templom átvészelte ezt az időt is. Ekkor a falu annyira elnéptelenedett, hogy 1690-ben 4 portát írtak össze.

A porta kifejezés hol több, hol kevesebb családot jelentett. A megye 1647-ben négy saját ekével (4-6 igavonó marhával) vagy nyolc fél ekefogattal (2 igavonó marhával) rendelkező jobbágyot, vagy pedig tizenhat zsellért számított egy portának.

A XVII. századbeli dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a hajdani pilisi járás öt települése lakottan élte túl a hódoltság időszakát. E települések sorában – Szentendre, Tarcsa, Tótfalu, Páty mellett – ott találjuk Sződöt is.

1701-ben is lakottként írják össze. 1715-ben 14, 1720-ban 19 adóköteles házat írtak össze.

1710-től a katolikus lakosság lassan ugyan, de szaporodott. 1718-ban visszafoglalták a katolikusok a templomot, amikor a váci a káptalan (a püspök tanácsadó és segítő testülete) és annak feje, a nagyprépost egyezségre lépett Madách László földesúrral Sződ község és a szomszédos Göd-puszta megváltása tárgyában. Ezt a visszavételt a protestánsok 1724. évi panaszában azonban nem említik.

Az 1734. évi egyházi összeírásban: középkori kőtemplom, jó állapotban, csak teteje javítandó. Van egy aranyozott réz kelyhe, réz cibóriuma (áldozati ostyát tartó kehelyszerű fedeles edény), három kazulája (miseruha), egy albája (fehér karing), más felszereléseknek híjával van. Sződ ekkor Váchartyán filiája (fiókegyháza).
A gyorsan fejlődő falut a Madách családtól 1736-ban Grassalkovich Antal veszi meg.

A mai templom elődjéről nem áll rendelkezésre elég adat. Egyes forrásokban az 1740. évről ezt olvassuk: „A szilárd anyagból épült Mária Magdolna tiszteletére álló templomot 1740-ben építették (?), díszítéssel és a szükséges berendezésekkel el van látva, tornya és boltozata a földrengés pusztításai miatt felújításra szorulnak."
Tehát a középkori templom (vagy egy 1740-ben épült másik, kisebb templom?) földrengés miatt megsérült.

A jelenlegi templomot Grassalkovich Antal építtette, alapkövét 1743. június 4-én tették le. Falait részben Mogyoródról hozott anyagból, részben a régi, lebontott templom anyagából építették fel.

Lehet, hogy újraépítése nem fejeződött be, mivel a forrásmunkák így folytatják:
„Ez a templom 1744-ben pusztító tűzvész áldozata lett (ahogy majdnem az egész falu is), de az is lehet, hogy kicsinysége miatt bontották le, azaz szűknek bizonyult" (már 1743 előtt). Az 1744-ben pusztító tűzvészt több forrás is említi (ezenkívül 1891-ben is volt egy).

Tehát nem tudni pontosan, hogy a földrengésben megsérült templom később még tűz áldozata is lett és így vált használhatatlanná, vagy esetleg kicsi volt a mérete a gyarapodó lakosság számára, ezért került elbontásra. A használhatatlanná vált, megsérült, régi templom építőköveit felhasználták az új templom építéséhez („quidem ex lapidibus" – azaz „pedig kövekből").

Egyes források szerint amennyiben a mostani templomot a régi helyén építették, talán sokszögű apszisa (szentélye) a régi alapokra épült.

Amennyiben nem, akkor a középkori templomtól 300 lépésnyire építették fel az új (jelenlegi) barokk templomot részben a régi templom anyagából, részben Mogyoródról hozott, a bencés apátság romjainak köveiből (lásd palmettás kő). A mai templom a középkori faluhelytől délre 200-250 m távolságra emelkedik, középkori elődje talán a temetőben kereshető.

Egy másik forrás Rexa Dezső: Dunamenti nyaralóhelyek című 1934-ben megjelent könyve a sződi templomról a következőket írja: „Hol állhatott az a réges régi templom, az ma már nem tudható, de, hogy ott volt valami régi templom, – a mostanit 1746-ban (pontatlan közlés, hiszen valójában 1743-44-ben – a szerk.) építették – az bizonyos. Találtak egy igen régi harangot a földbe elásva, amelynek mesteri domborművein a Madonnát látni, s alatta az egyszarvút (az-az egy unikornist, amely valószínűleg a harang felajánlójának családi címeréből szakadt ide) – a másik oldalon egy fájdalmas Krisztus fej, mely felett a pápai tiara (hármas korona) lebeg (...) Ez a harang jóval megelőzte a mai szentegyházat és valószínűleg megelőzte a XVII. század első negyedében már erős református ecclézsia imaházát, amely valószínűleg ama régesrégi katolikus templomból vált reformátussá."

Arra a kérdésre, hogy miért nem tudunk pontos adatokat adni a régi templomról, annak sorsáról, helyéről, – a következőt tudjuk válaszként közölni. Az egyházközség írásos története 1740-ben kezdődik az erre rendszeresített Historia Domus elnevezésű könyvben. A könyv első 6-7 lapját több évtizede vandál módon eltávolították. 1740-ig jelenleg eredeti okirat Sződön nem áll rendelkezésre. Az viszont megállapítható, hogy vélhetően a korabeli technikai fogyatékosságok miatt (fénymásológépek hiánya) szakavatott kezek tehették mindezt, mivel az egyházközség ezen korai története, a templom építése más forrásból nem volt beazonosítható. A lapok tehát felhasználásra kerültek az egyes történeti publikációkban! Íme a kezdetekből egy megmaradt lap másolata.

Végül a jelenlegi templomot 1744. április 16-án szentelték fel Mária (Bűnbánó) Magdolna tiszteletére, tehát a templom címe, titulusa is ez.

Felszereléséről részben a kegyúr és a hívek gondoskodtak, részben a régi templomból is maradt, így egy aranyozott réz kehely, cibórium, miseruhák, és kandeláberek. 1743-ban egy új harangot és úrmutatót vettek. 1744-ben a főoltárt a pesti szervitáktól vették 50 forintért és Szent Anna oltárt állíttatott fel Perneki Antal sződi plébános. 1745-ben padokat, egy kazulát (miseruhát), zászlót, Nepomuki Szent János képet vásároltak 24 forintért. 1750-ben nagy zászlót vettek 32 forintért. 1751-ben a kórus alá úrkoporsót 30 forintért. 1753-ban orgonát helyeztek el, harangokat szenteltek fel, a nagyobbat Szent Donát, a kisebbet Szent Vendel tiszteletére. 1757-ben nagy úrmutatót vettek 10 forintért. 1761-ben Krisztus feltámadása szobrot 2, 1762-ben új Szent Anna oltárt állítottak fel 55, szószéket vettek 39 forintért.

Az 1766. évi leírás említi, hogy a torony földrengés következtében megrongálódott („...Turris et forniceis per motum Terrae debilitatis refectione indiget." – vagyis „... a torony és a boltív a földrengés miatt megerősítésre szorul.")

(A szerző megjegyzése: Vácott 1710 körül egy ló ára 35 magyar forint volt, míg 1790 körül egy posztószűr 6 forint, borjúbőr saru 8 forint volt.)

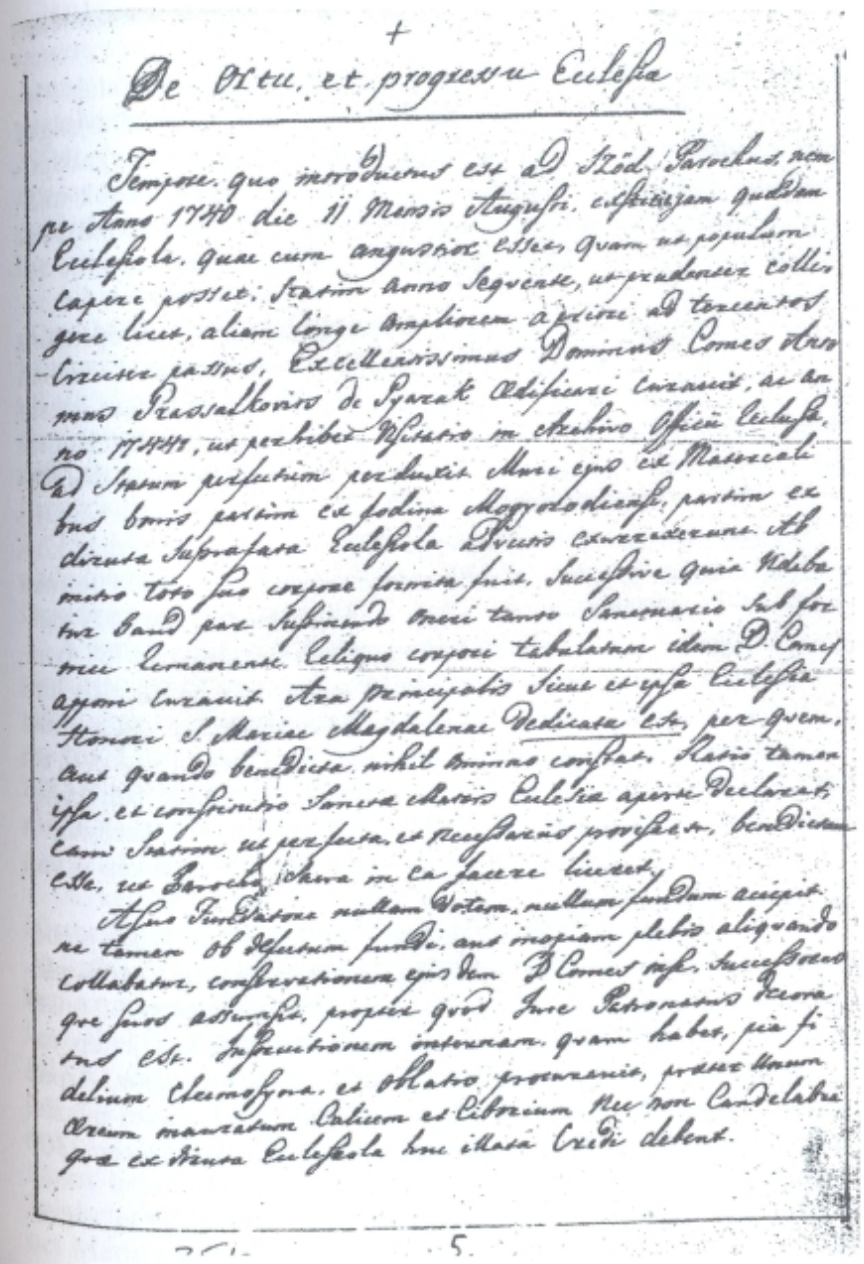

+

De Ortu, et progressu Ecclesiæ

Tempore, quo introductus est D. Sződ. Parochus, non
pe stans 1740 die 11 Mensis Augusti. existimjam quidam
Ecclesiola. quæ cum angustior esset, quam ut populum
capere posset: statim anno sequente, ut prudenter colli
gere licet, aliam longe amplioremapsidi D. Terentius
-tiosæ pastor, Excellentissimus Dominus Comes Alex
mus Grassalkovics de Gyarak ædificare curavit, ac an
no 1744 die 16 Aprilis in honorem Officii Ecclesiæ
Ad Septem perfectum perdutis Mariæ ejus est Magdalenæ
bus boris pastim est sodina Meggyesdiensis, partim ex
dicata Suprafata Ecclesiola Divitis exornandum ab
initio toto suo corpore formita fuit. Successive quia vidua
tus Band par Subsidente Anni tanto Sanctuarium sub for
mis Lernaneus. Reliqua corpori tabulatum idem D. Comes
apponi curavit. Ara principalis sicut et ipsa Ecclesiæ
Honori S. Mariæ Magdalenæ Dedicata est, per quem,
aut quando benedicta, nihil omnino constat. Ratio tamen
ipsa, et conformitio Sanctuarii Ecclesiæ apsidi Dedicandi
cum Sanctum ut perfecta, et necessaria præsumere, benedictam
esse, ut Parochus ibidem in ea sacere liceret.

Hujus Fundatione nullam dotem, nullam fundum acquisi
re tamen ob defectum fundi, ans inopiam plebis aliquando
collabatur, conservationem ejusdem D. Comes ipse sucessorum
que suos attemptat, propere quod sine Patronus Ecclesia
tus est. Supellectilem interiorem, quam habet, pia fi
delium eleemosyna, et oblatio provenerit, præter Unum
Crucem inauratam Calicem et Ciborium nec non Candelabra
qua ex Ecclesiola huc illata Crebi debent.

5.

1771-ben Grassalkovich Antal végrendeletében is megemlékezik a templomról:

„... Hatodszor: Azonkívül az Ecseri és a Sződi Templomokat és Plébániákat megépítvén az oda való Parochiákat néhai M(éltó)ságos Váci Püspök gróf Althan Püspökkel tett Contractusom (megállapodásom) szerént úgy fundaltam, hogy az oda való Plébánosok minden szombaton Sz(ent)misét érettem és maradékimért mondjanak magam cassájából lévén esztendőnként mindenikének harminc forintja..."

1772-ben a sekrestye boltozata leszakadt, ezért újat építtetett Grassalkovich Antal özvegye, Klobusitzky Teréz grófnő. 1773-ban sekrestyeszekrényt vettek 34 forintért, 1781-ben Kemenczei József sződi juhász saját költségén egy 5 mázsa 27 fontos harangot öntetett. Továbbá beszereztek egy aranyozott ezüst kelyhet és cibóriumot.

A kehely leírása: Hatkaréjos talp, szögletes száron gerezdelt, körte alakú nódusz (csomó, gomb) sima kuppa. Talpa szélén felírás: „Sződ 1781", továbbá Pest város jegye, H évbetű, mellette M A mesterjegy. Készítette Ábrahámffy Mihály pesti ötvösmester 1781-ben.

1798-ban újra öntették a nagy harangot, amely 515 fontos lett. 1801-ben a falu lélekszáma vallási megoszlás szerint: catholikus: 1363, acatholikus (vagyis nem katolikus): 516, judae (zsidó): 7 fő. 1802-ben kijavították és kimeszelték a templomot. 1805-ben trónoló Szűz Mária-szobrot vettek. 1815-ben helyezték el a keresztet a torony új sisakján. 1828-ban említik, hogy Szent Margit-kép is van a templomban.

1897. március 1-jén Krchnák János neveztetett ki sződi plébánosnak elődje Tragor Antal helyébe. Ebben az időben a sződi plébániához tartoztak: Váczrátót, Őrszentmiklós községek, Göd puszta, Gödi és Felső-Gödi villatelepek, Ilkapuszta (ma Göd-Újtelep, azaz „Bócsa"), Sződrákos (ma Sződliget), Csörög(h)i major, Árpád puszta (későbbi neve Gajáry, majd Bornemissza), Haraszti puszta, Hosszúvölgy puszta, Nyíresi szőlők. A hívek száma összesen 3300 fő volt.

1910-ben a templomot újra zsindelyezték, külső falait kijavították és bemeszelték 1385 korona költséggel.

1916. november 25-én háborús célra elvitték a nagy és a kis harangot, csak a középsőt hagyták meg.

A nagy harang felirata a következő volt: „Szent Mária Magdolna tiszteletére öntetett a régi 1798-ik évben öntött harang helyébe 1904. évben Krchnák János plébánossága alatt. Öntötte: Thuri Ferencz, Budapest, 1047. sz." Súlya 293 kg volt. A hadsereg 4 koronát fizetett kilogrammonként, – ezért a harangért összesen 1172 koronát.

A kis harang felirata:

„Dos. Mich Joanni Koll in Pest 1787. Ecclesiae Sumtibus Honori S. Mariae Auxilitricis Curata Sződ. A.D. 1787." volt, azaz

„Koll Mihály János adománya Pesten 1787. A segítő Szűz Mária tiszteletére a Sződi Egyházközség javadalmából az Úr 1787. esztendejében."

Ennek súlya 44,5 kg volt, – a templom 178 koronát kapott érte.

1918-ban elvitték (elrekvirálták) hadi célra a templomorgona cinksípjait is, 33,7 kg súlyban, – melyért a Magyar Szent Korona Országainak Fémközpontja Rt. 505,5 koronát fizetett.

A korábban elvitt harangok helyett 1925-ben a sződi hívek, a társkegyurak és más vallásúak adakozásából két új harangot csináltattak Szlezák László, Magyarország aranykoszorús, budapesti harangöntő mesterénél. Az egyik 217,5 kg, míg a másik 407,5 kg súlyú (56 millió korona költséggel készültek). A kisebbik Szűz Mária, míg a nagyobbik a Szentháromság tiszteletére készült. A harmadik, a régi 210 font súlyú harangra új vaskoronát alkalmaztak.

A két új harang felszentelése 1925. június 14-én történt. A Historia Domus a következőképpen írja le az ünnepséget:

„A sződi és (más)vidékről idesereglett nagyszámú hívek körmenetben mentek értük a falu alsó végén lakó Varga András gazda házához, ahol a két harang stráfkocsira helyezve virágokkal gyönyörűen fel volt díszítve. A harangokról fehér szalagok lógtak, melyeket menet közben 14 fehérbe öltözött földmíves lány tartotta, jobbról is balról is 7-7 leány. Miután Krchnák János helybeli érd. esperes plébános beszédet intézett a hívekhez a harangok jelentőségéről és helybeli földmíves dalárda egy szép éneket énekelt, elindult a menet Mária énekeket énekelve a templom felé.

A menetben részt vettek a helybeli tűzoltók egyenruhájukban, a helybeli leventeegyesület, lovasbandérium és több ezernyi nép, köztük a felsőgödi hívek is templomi zászlók alatt.
Miután a templom északi oldala oldala mellé emelt pódiumra elhelyezték a két harangot, a templomból kijött papi segédlettől kísérve Méltóságos és Főtisztelendő Dr. Hanauer István megyéspüspök Úr megbízottja Matzenauer Oszkár pápai Prelátus-Kanonok Úr és a harangok előtt megállt. Itt üdvözölte őt a község nevében Szirmák László községi főjegyző és felkérte, hogy szentelje meg a harangokat, azután pedig a sződi plébánost, hogy vegye át gondozásba és használatba a harangokat. Miután a pódiumon helyet foglalt a harangok mellett a két haranganya: Nemeskéri Kiss Gézáné és Szirmák Lászlóné, Matzenauer Oszkár Prelátus Úr előbb szép alkalmi beszédet intézett a hívekhez, azután megszentelte a harangokat. Miután még Králicz József sződi földmíves a pódiumon elszavalta Inczédi Endre helybeli kántortanítónak alkalmi költeményét és a földmíves dalárda elénekelt a kántor vezetése mellett két szép dalt, a papság bevonult a templomba, ahol a Prelátus Úr assistentiás misét (több pappal) mondott. Mise alatt felhúzták a harangokat a toronyba és felszerelték, s mise után nemsokára meghúzták. A sok nép addig nem távozott a templomtól, míg csak meg nem húzták. Előbb egyenkint, azután összesen. Gyönyörű hangjuk és összhangjuk teljesen megnyerte a hívek tetszését s a harangöntőnek elismerését fejezte ki kitűnő munkájáért."

1925-ben épült az iskola melletti kántorális kertben a kántorlakás 73 millió korona költséggel. Az építési költség a kivetett egyházi adóból, illetve a kegyurak, társkegyurak (Birodalmi Lovag Dr. Floch Reyhersberg Alfréd, Nemeskéri Kiss Pál, Schäffer Bódog, Szalachy Béla) támogatásából fedezték.

1931-ben december 7-től 13-ig missió volt Sződön. Tartotta: P. Bakács Lőrinc sz. Domonkos rendi atya Budapestről. Gyóntak és áldoztak 1072-en, ebből 826 fő felnőtt.

1932. május 29-én történt a Levente Egyesület fehér selyemből készült zászlajának a templomban történő ünnepélyes átvétele. A zászlón – amely a keresztkút fölé lett elhelyezve – a nemzeti korona és a leventék jelképe, egy fenyőgally volt, valamint a következő

szöveg: „Istennel, Királyért, Hazáért". Alkalmi beszéde mellett a zászlót Dr. Kornis Gyula Vác kerületi országgyűlési képviselője adta át. A szentelési szertartáson résztvettek a sződi és idetartozó gödi és sződligeti leventék, parancsnokaik: Vitéz Székely Jenő, Adamecz Lajos és Tarnai Aladár vezetése alatt a sződi és pusztai hívek és vitézek, az elöljáróság Szirmák László főjegyző vezetésével és Varga István alezredes a Váci járás népgondozó és testnevelési kirendeltség vezetője. Az ünnepély után harangzúgás mellett kivonultak a temetőbe, hogy megünnepeljék a háborúban elesett hősök emlékét. Székely Jenő tanító és leventeoktató szép szavakkal ecsetelte a nap jelentőségét, két levente és Králic József sződi földmíves elszavalta saját alkalmi költeményét.

1933-ban 36 évi lelkipásztori munkálkodás után nyugalomba vonult Krchnák János. A plébánia vezetését Bartoss Géza vette át, aki a Historia Domusba a következőket írta: „A templomban a mise és litánia előtti népének magyarosítása volt az első lépés a tót nyelv kiküszöbölése érdekében. Észrevétlenül magyar előénekesek vették át a vezetést és azóta a tót ima, tót ének megszűnt." A rózsafüzér társulatok átszervezése is megtörtént, mivel addig tót titkokat kaptak a tagok.

1935. szeptembertől Zsíros Ferenc jezsuita atya az iskolában Szívgárda alakítását tette lehetővé.
A templomtornyot 1936-ban fedték be bádoggal 2100 pengő költséggel, mely közadakozásból gyűlt össze. A templom belső festése is tönkrement, de Székely Jenő tanító munkálkodása révén 1000 pengő gyűlt össze, melyből az oldalfalak és a lábazat festése megoldódott. (Pengő = 1927. 01. 01-től 1946. 08. 01-ig volt fizetőeszköz.)

1938 Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten (lásd Orbán pápa szobra).

1973-ban történt meg a templom külső renoválása. 1974 a templom és torony ablakainak cseréje. 1975-ben történt az orgona és 1977-ben a harangok villamosítása. 1978 a plébánia tetőszerkezetének felújítása, 1979 ablakok cseréje, 1980 külső renoválás. 1981-ben történt az új liturgikus tér kialakítása: szembe misézőoltár, ambó, stb. 1983 a templomi kihangosítás megoldása.

1992 a műemlék jellegű templom belső újra festése.

1994 április 17. a templomszentelés 250. évfordulóján Keszthelyi Ferenc megyéspüspök Úr ünnepi szentmiséje.

1995 április 2-án harangszentelés történt.

Az új harang felirata:

„Az I. és II. világháború idején elvitt harangok helyett készíttették Szent Mária Magdolna tiszteletére a templom építésének és felszentelésének 250. évfordulóján a buzgó sződi hívek Gombos Lajos harangöntő mesterrel Őrbottyánban 1994 évben."

Még ebben az évben elkészült a templom elektromos riasztórendszere.

1997 A temető kerítésének megépítése.

2000-ben a plébánia telkének téglafallal történő bekerítése is megtörtént.

2000. november 25-én a templom adott helyet a Millenniumi zászló ünnepélyes átadásának (Dr. Szemkeő Judit a Szociális és Családügyi Minisztérium államtitkára, mint átadó – özv. Klein Józsefné zászlóanya, mint átvevő).

A templom

A templom jellege: szabadon álló, keletelt, egyhajós, barokk templom, homlokzat elé épített toronnyal. (1)

A templom külső leírása: A főhomlokzat közepén félköríves bejárat. A torony alatti bejárati előcsarnok (narthex) mindkét oldalán félköríves ülőfülke. A templom kapuzata füles keretelésű, zárókővel. Párkány, felette egyenes oromzat és a torony hosszú, felső szakasza félköríves ablakkal. Egyenes párkány felett hagymasisak. Oldalhomlokzatai falsávokkal három részre osztva, ezekben egy-egy félköríves ablak helyezkedik el könyöklőpárkánnyal. A hajónál keskenyebb szentélye a nyolcszög öt oldalával zárul. A bal oldalon féltetős sekrestye kőkeretes ajtóval. A templom kiképzése a vele egyidőben épült vácrátóti temploméval azonos.

A templom homlokzatán három kvalitásos (magas művészi értéket képviselő), XVIII. századi, fából faragott szobor volt elhelyezve, melyek jelenleg a Budavári Palotában, a Nemzeti Galéria félemeletén

vannak elhelyezve. A szobrok kőből faragott kicsinyített (4/5) kópiái 1992. július 11-én kerültek vissza a templom homlokzatára.

A három alakról a következő adatok állnak rendelkezésre: Egy fiatal férfi alakja található a bejárat feletti falfülkében, valószínűleg Szent János apostol és evangélista. Ettől jobbra illetve balra egy-egy szakállas férfi, vélhetőleg Szent Péter és Pál apostolok. Egyes irodalmi források a fentiekkel ellentétben az egyik kar nélküli szobor alakjában Mózest vélik felfedezni. Az eredeti szobrok készítője id. Strecius János (?) a Felvidékről, Lőcséről származó szobrász, 1700 körül alkotta meg őket hársfából. A Múzeumban jelenleg rongált állapotban, megrepedezve, általában karjukon sérülve láthatók. A sérülések, hiányosságok oka elsősorban az időjárási viszontagságokban keresendők, mivel a szobrok méreteik miatt csak felsőtestükkel előre döntve fértek el a kisebb méretű fülkékben. Valószínű, hogy a pest-lipótvárosi kápolnából érkeztek Sződre, amikor azt lebontották. Sződről 1957-ben a váci Felsővárosi Plébániára kerültek gyűjteményi megőrzésre, majd innen a Nemzeti Galériába, bár felmerült a sződi templom belső terében történő elhelyezés lehetősége is.

A templom belső leírása: Háromszakaszos hajó, egy-egy hevederívvel választott csehsüveg boltozattal. A boltozatok festettek, témájukat tekintve a betlehemi jászol, a szentlélek eljövetele és az utolsó vacsora látható. Falát toszkán (a dór oszlopfő egyszerűsített változata) fejezetes pilaszterek (falból kiugró pillérek) tagolják kétrészes párkánnyal. Mindkét oldalon három-három mennyezetig érő fülke. Két erőteljes toszkán oszlopon álló karzat, rajta található az orgona, lent három, félköríves nyílás, mellvédje középen előreível. Félkörös diadalív, rajta a következő felirat: „Glória In Excelsis Deo", azaz Dicsőség a magasságban Istennek. A nyolcszög öt oldalával záródó szentélyt a gótikus szentélyboltozás átalakítására emlékeztető fiókos dongaboltozat fedi, mélyen lenyúló, pilaszterekre ráfutó hevederívekkel. A bal oldalon füles keretelésű sekrestyeajtó látható.

A templom mai főoltára 1904-ből származik. Az oltár helyén korábban nagyméretű olajfestésű Mária Magdolnát ábrázoló oltárkép volt látható, melyet az egyházközség 1926-ban Dr. Hanauer István püspök kérésére a váci Szemináriumnak ajándékozott. (2)

A templom berendezési tárgyai közül ki kell emelni két XVIII. századi barokk faszobrot.

Madonna: (Család Királynéja) Szűz Mária-szobor, piros ruhájú, kék köpenyes, 106 cm magas, festett szobor. Kinyújtott bal karja tenyerén a gyermek Jézust tartja. Az 1990-es évek közepén került restaurálásra. Képeslap készült róla. (3)

Angyal-szobor: Repülő mozgású, szárny nélküli angyal (?), válláról a bal oldalon végig kék színű, aranyozott díszű és rojtú drapéria omlik le. 2000-ben került vissza a templomba restaurált állapotban. (4)

Egyéb tárgyak a templomban:

Szószék: anyaga fa, stílusát tekintve rokokó. Feljárata a sekrestyéből nyílik, mellvédje levéldíszes volutákkal (csigadíszekkel) három részre osztott, a középsőn Magvetőt ábrázoló dombormű, mely kísértetiesen hasonlít a XIX. század végén helyi kegyúr nagytanyi és zalacsi Szalachy család címerére: kék mezőben zöld földön vörös ruhás és fehér mantikával (átalvetővel) övezett férfi jobbjával földre magot vet, melyet röpködő madarak vesznek körül, baljában pedig kardot tart (a címer Sződ, Petőfi u. 10. szám alatti 1872-ben épült kúria homlokzatán látható).
A baldachinon (hangvetőn) váza, mellette a négy evangélistát szimbolizáló szobor. Az angyal (ember) Mátét, az ökör Lukácsot, az oroszlán Márkot, a sas Jánost ábrázolja. 1761-ben vették 39 forintért. (5)

XX. századi szobrok: Pieta (Hétfájdalmú Szűz), Jézus-szíve, Fatimai Szűz Mária, Szent Antal, Szent József.

A templom jelenleg jobb oldali utolsó padjának hátlapján a következő vésett latin felirat található:
„CULTUI DIVINO DEDICARUNT SELLAM (SELLAH?) HANC JOSEPHUS MAJERFY CUM CONJUGE SUA ANTONIA ANNO DOMINI 1808."
Azaz: „Isten tiszteletére ajánlották fel ezt az ülőhelyet Majerfy József, feleségével Antóniával az Úr 1808. esztendejében."

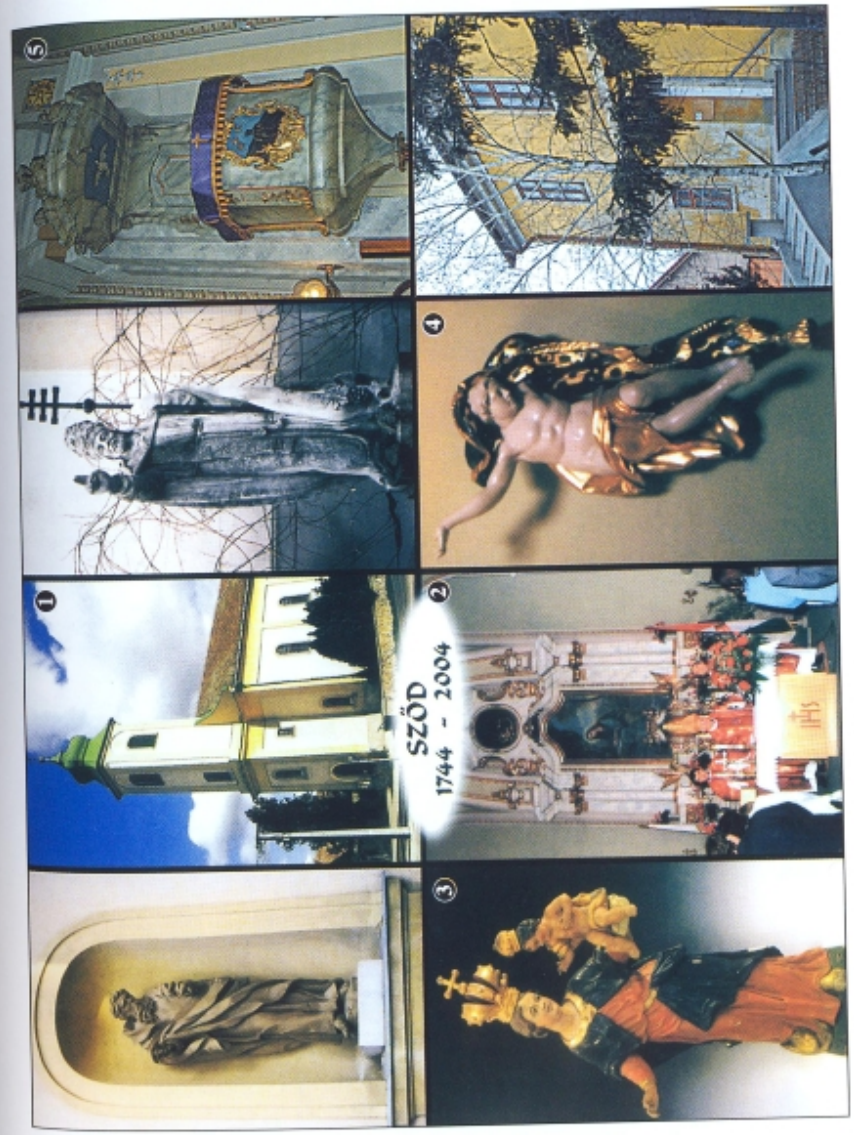

Ez a pad tehát a Majerf(f)y család fenntartott padja volt a Szalachy család padja mellett, régen a templomban elől voltak elhelyezve. Abban az időben az egyház és a templom támogatói még részesültek ilyen kiváltságban (továbbá lásd a szószéken a Szalachy címer mását).

Mayerffy József (1776-1824) ekkor a közigazgatásilag Sződhöz tartozó Göd-puszta bérlője volt, ahol juhot tenyésztett és komlót termesztett. Annak a Mayer Ferencnek volt leszármazottja, aki Bajorországból áttelepült híres budai serfőző mester volt. A család rendelkezett az egyik legnagyobb magyar szőlőbirtokkal, Csörögpusztán lótenyésztéssel és szőlőtermesztéssel is foglalkoztak. Ő maga a Pesti Serfőző céh tagja, felesége Speckner Antónia volt. A majéri-szőlők dűlőnév a mai napig őrzi nevét.

Az orgona diszpozíciója a következő:
Manuál (c-f3), principál 8', salicionál 4' (= oktáv 4'!), mixtúra 3 sor 22/3, bocdon 8' (fa-sípsor), flanta 8' (= salicionál, kónikus fém-sípsor), flauta min. 4' (fa-sípsor) fedett, de c1-től nyitott, melyet Kulk Mátyás készített Pécsett 1899-ben. Felirata: „Traverz Funda", azaz „keresztezett alapzat".
Pedál (c-f 12 hang), subbass 16', oktávbass 8' – mindkettő fa-sípsor.
Az orgona mechanikus traktúrájú, csúszkaládás hangszer, a kornak megfelelően. Ismeretlen mester a játszóasztalba egy 8'-as harmónium sípsort épített a századforduló (?) táján.

A manuál- és pedálszélládában magyar, illetve német nyelvű felirat hirdeti: „Építette Komo(r)nyik Nándor az 1868-ik évben". Egy az orgonában található felirat szerint „Rátóthról Sződre hozatott 1901-ben". Az Országh orgonaépítő gyár telepítette Sződre. Javításról található feljegyzés még 1903-ból.

Az orgonának 456 darab sípja van. A sípanyag (leszámítva a „Flauta min." regiszter sípjait c1-től és az első világháború idején elrekvirált homlokzati sípokat) teljesen eredeti állapotban van.
A hangszer hangolása egy egész hanggal magasabb a normál „A" hangnál.

A sződi templom kapuja előtt, annak bejárati lépcsőfokában – egészen 1954-ig – két XI-XII. századi **palmettás kő** (pálmalevélre emlékeztető díszítésű) feküdt.

A kövek másodlagosan kerültek beépítésre. A kövek 1954-ben a Szépművészeti Múzeumba, majd a 80-as években Magyar Nemzeti Galériába kerültek. Anyaguk édesvízi mészkő. A faragott, össze nem illő, de eredetileg egyetlen 220-260 cm hosszú, 90 cm széles, 21 cm vastag lapot alkotó kövek közül a nagyobbikon 6, a kisebbiken 3 palmetta látható. Lokalizálásukra azonban nincs elég adat. A helybeli származás talán a legbizonytalanabb. Valószínű, hogy az első váci székesegyház oltárának lábazata lehetett, vagy az 1074-ben alapított mogyoródi egykori bencés monostor templomának romjaiból hurcolták ide (ahogyan a mai, barokk templom építőköveinek egy részét is). Mindenesetre a XI. század faragott díszeinek szerény emléke, amely az ősi egyházmegye egyik legelső templomát díszítette.

A templom apszisa mögött található a Csörögből (szőlőhegyről) ideszállított **Szent Orbán pápa szobra**.

A szobor talapzatának feliratai a következők:

Orbán pápa szobra a templom apszisa mögött

„FECIT.
HILDEGARDA DE ISTVÁNFI
ANNO MDCCCXXXVIII.
FIERI CURAVIT
FROF. EUGENIUS DE
CZETTLER
REGIUS HUNG. SECRETARIUS
CONSILIARIUS
SANCTE URBANEORA PRO
NOBIS
IN MEMORIAM ANNI
EUCHARISTICIET
ANNI JUBILAEI SANCTI
STEPHANI REGIS."

azaz

„KÉSZÍTETTE
ISTVÁNFI HILDEGARD
AZ 1938. ÉVBEN. KÉSZÍTETTE
CZETTLER JENŐ PROFESSZOR
MAGYAR KIRÁLYI TITKOS TANÁCSOS.
SZENT ORBÁN KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK.
AZ EUCHARISZTIKUS ÉV
ÉS SZENT ISTVÁN JUBILEUMI ESZTENDEJÉNEK
EMLÉKÉRE."

A szobor készítője Istvánffy Hildegard, az első magyar kőszobrásznő. A szobrász 1902-től 1971-ig élt Budapesten. Katolikus tanítóképzőt végzett, majd a Képzőművészeti Főiskola növendéke, Lyka Károly, Bory Jenő, majd Kisfaludi Strobl Zsigmond tanítványa. Szobrászi főműveként tartják számon Orbán pápa szobrát, melyet több irodalmi forrás is megsemmisültnek hisz. Az alkotás megrendelői valami derűs figurára gondoltak, azonban a szobor a teljes pápai ornátusban, tiarával a fején, baljában a hármas kereszttel emeli kezét áldóan a termés fölé, arca szinte sámánisztikus erővel űzi el a gonoszt, az ártó késő tavaszi fagyokat. A szobor talapzatának latin feliratából megállapítható, hogy alkotója az 1938-as budapesti Eucharisztikus Világkongresszus alkalmából készítette. A szobor anyaga kemény mészkő. Ideszállításakor hiányos volt karja, orra, feliratos posztamense (talapzata) melyet a restauráláskor, 1987-ben Rákos Péter és Sütő József pótoltak. A kezéből hiányzó pápai keresztet az egyházközség megrendelésére egy ötvös mester készítette el. I. Szent Orbán ünnepe május 25. A vincellérek (szőlőtermelők) patrónusa, segítségét kérik fagyveszélyben.

A plébánia

Az egyházmegyéket a megfelelő működés miatt részekre, plébániákra kell osztani. A plébánia nem csak épületet jelent (lásd parókia), hanem jelenti az egyházközséget is, mint jogi személyt.

Az egyház szó történelmi szinonimái: szentegyház, synagóga, ecclesia.

A sződi plébánia a kálvinistáktól visszaszerezvén 1716-18-ban lett újra megszervezve Hartyán, Bottyán és Dunakeszi fiókegyházakkal. Később Váchartyánba helyezték át (akkor Sződ is filiává lett) s csak később, 1740-ben önállósította ismét gr. Grassalkovich Antal. 1783-ig a csomádi evangélikusoknak nem volt lelkészük, ezért a keresztelési, temetési és esketési stólákat a sződi plébánosnak fizették. 1923-tól Vácrátót Őrszentmiklóssal együtt önállósult.

Alsógöd közigazgatásilag Sződtől, mint korábbi villatelepe 1914-ben önállósult, de községgé csak 1921-ben alakult. Alsógöd lakói 1905-ben indították a templom építését szolgáló gyűjtést. Kápolna-alapot hoztak létre, melyet vallásalapi segéllyel is bővítettek. Az építkezéssel 1908-ban készültek el. 1924-ben már Alsógödön is önálló egyházközségi- képviselőtestületet találunk.
A mai Alsógöd része – csak az 1945-ben hozzácsatolt – a valamikori Göd puszta is, ahol a Nemeskéri Kiss család tulajdonát képező, Mária oltalma tiszteletére nyilvános kápolnát tartottak fenn.

Felsőgöd lakosai 1911-ben harangot vásároltak. 1917-ben Templomépítő Bizottságot hoztak létre. 1918-ban templomalapot létesítettek. 1919-ben kihelyezett kápolnát találunk itt. 1920. augusztus 20-án tábori misét tartottak a templom építésére. A templom 1924-ben készült el. Felsőgöd 1927-től önálló plébánia, Historia Domusát 1923-ban kezdték írni, mely magába foglalja az 1906-os telekparcellázással kapcsolatos eseményeket is.

Sződliget (korábbi nevén: Sződrákos) 1930-tól lett külön egyházközség, mivel eddig az ideig a Sződi Egyházközség filiája volt. 1929 május havában kaptak a püspöktől egy új 77,5 kg súlyú harangot, melyet vasállványon helyeztek el, mivel templom csak későbbiekben lett építve. Ez a harang egyike volt azon 15 db-ból, amelyet Ausztria recompensatio címen Magyarországnak visszatérített.
Krchnák János sződi érd. esperes plébános szentelte meg 1929. június 2-án. Amíg a templom fel nem épült a piactéren fakeresztet állítottak vas korpusszal. Az 1919-ben Hegedűs János és neje által ajándékozott kápolna helyébe a sződligeti templomot 1932. április 18-án kezdték építeni, részben a sződi hívek közadakozásából, mintegy 37.000 pengő költséggel. A település 1950-től önálló közigazgatásilag.

Történetírás

Az sződi egyházközség utolsó **Canonica Visitaciója** (a püspök ellenőrző látogatásának bejegyzése) 1828-ban volt, melyet a plébánia levéltára is őriz.

A **Historia Domus** (az egyházközség írott története) 1740-ben kezdődik. Sajnálatos módon a legkorábbi bejegyzések idejéből 6-7 lap több évtizede barbár módon kiollózásra került, mely lapok sorsa, illetve helye ismeretlen! Vélhetően szakavatott kezek műve a rongálás, mivel egyes publikációkban megjelent adatok máshonnan nem származhattak, csak ebből a forrásból.
1897. március 1-től magyar nyelven íródik, addig latinul jegyezték le a históriát.

Anyakönyvek

Az anyakönyvezés Magyarországon a XIX. Egyetemes Zsinat, azaz a tridenti zsinat (1545-1563) rendeletei alapján indult meg. Az anyakönyvek hivatalos nyelve egészen 1836-ig a latin volt (kivétel a protestáns egyházak). Sződön 1836. szeptember 1. és 1850. december 31. között az anyakönyvezés magyar nyelven folyt.
A magyar szabadságharc bukása után az osztrák vezetés eltörölte az anyanyelv használatát és újra a latin lett a hivatalos nyelv. Ennek az állapotnak az 1867-es kiegyezés vetett véget. Ekkortól a Monarchia magyarországi területén ismét magyarul vezették az anyakönyveket. Sződön a magyar nyelvű anyakönyvezés 1870. január 1-től indult újra.

Az állami anyakönyvezés 1895-ös bevezetését megelőzően Sződön, az egyházi feljegyzésekben az alábbi időpontokig lehet visszamenni az időben:

- születési anyakönyvek, úgymint kereszteltek könyve: 1740-től,
- házassági anyakönyvek, azaz házasultak könyve: 1757-től,
- halotti anyakönyvek: 1757-től állnak rendelkezésre.

Az anyakönyvi nyilvántartásokban meg lehet találni a tősgyökeres sződi családok nevét és a pusztákon lakókét egyaránt, mely adatok alapján családfakutatás (genealógia) végezhető.

Ennél régebbre visszanyúlni a történelemben már csak azon nemesi családoknál kecsegtetne sikerrel, amelyeket a történetírók, udvari krónikások érdemesnek tartottak megemlíteni, vagy akik a szomszédsággal előszeretettel perlekedvén a bírósági iratokban nyomokat hagytak maguk után az utódok számára.
Sződi jobbágyok általában csak tanúként lettek beidézve a bíróságra, így a periratok sem nyújthatnak átfogó képet a lakosokról.
Az anyakönyvekben 1847-ig a hónapok a régies elnevezéssel voltak jelölve: Boldogasszony hava (január), Böjtelő hava (február), Böjt második hava (március), Szent György hava (április), Pünkösd hava (május), Szent Iván hava (június), Szent Jakab hava (július), Kisasszony hava (augusztus), Szent Mihály hava (szeptember), Mindenszent hava (október), Szent András hava (november), Karátson hava (december).

(Megjegyzés: 1894. december 9-én szentesítette a király, Ferenc József a kötelező polgári házasságot bevezető 1894. évi XXXI., és az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXII. törvénycikkeket.)

Könyvtár

A templom és parókia építésén kívül I. Gr. Grassalkovich Antal stabil, gazdasági-anyagi háttérrel, ill. a plébánia számára állandó jövedelem biztosításával is hozzájárult az egyházközség fejlődéséhez.

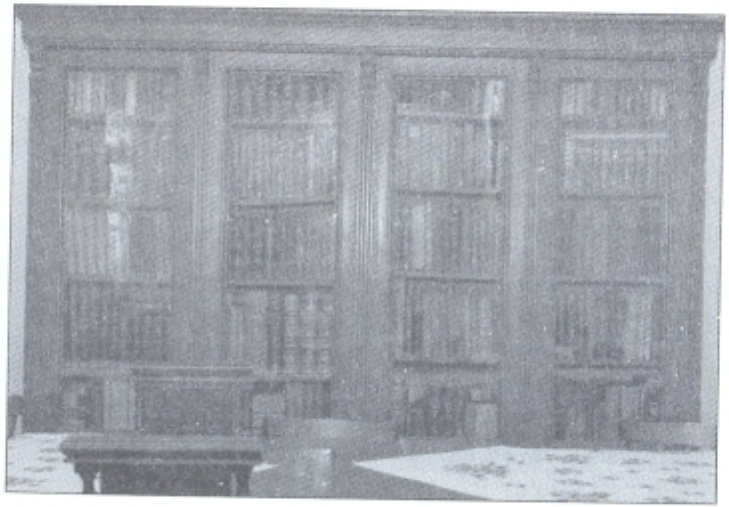

A főúr a szükséges felszereléssel is ellátta, sőt a bagi, gödöllői, isaszegi, máriabesnyői plébániákhoz hasonlóan kisebb könyvtárakat, valamint az uralkodó ház tagjait, egyházi előkelőségeket ábrázoló portrékat is adományozott (ilyen kötetek pl.: Annus Apostolius MDCCLIX, Missale Romanum MDCCLXXVI, stb.). Az egyházközség ezen értékes könyvei a Váci Püspökségen kerültek elhelyezésre.
A plébánián található a volt kegyúr, Nemeskéri Kiss Gézát (1886-1974) máltai lovagi öltözékben ábrázoló festmény is.

A plébánia épülete

Gr. Grassalkovich Antal (1694-1771) koronaügyész birtokszerzésével együtt templomépítő tevékenysége is lendületes volt. Templomépítészetének egyszerre sajátja, a szellemi-történeti tradíciók, a katolicizmus folytonosságának tisztelete és a hitélet új idővel hagyománnyá nemesülő helyszíneinek megteremtése. A templomok építésének természetes velejárója az egyházszervezői munka kiteljesedése és Isten hajlékainak megépítését kísérő parókiák, így köztük a sződi emelése.

A plébánia emeletes épülete a kert felől

A sződi templom építtetője I. Grassalkovich Antal 1771-ben halt meg. Ezért az ő elképzelései alapján fia, II. Antal idejében nemes terveinek végrehajtójaként özvegye, Klobusiczky Teréz építtette a sződi emeletes parókia épületét 1778-1781 között.
A copf (vagy másnéven későbarokk, – a nyugtalan, lobogó barokk kései, kiegyensúlyozott irányzata) stílusú plébániaház műemlék jellegű, zárt sorú, téglalap alaprajzú, egyemeletes épület, mely a templommal szemben épült. Négytengelyes főhomlokzatán kettős övpárkány választja el a földszintet az emelettől.
Az utóbbi falsávokkal négy részre van osztva. Ezekben és a földszinten négy-négy, szalagkeretes ablak. Az emeleti ablakok felett a széles szemöldökpárkányok a főpárkányhoz csatlakoznak. Oldalhomlokzatai övpárkánnyal választva, két szalagkeretes ablakkal. Udvari homlokzata előtt korlátnélküli lépcsőfeljárat. Egy övpárkánnyal választott homlokzata négytengelyes, szalagkeretes ablakokkal. A másodikban szegmentíves, dísztelen kapuzat. A földszinti ablakokon bújtatott rács.

Belső tere a Historia Domus leírásának megfelelően: „in tractu inferiori habet cubilia tria, cellarium culinam et dispensam, in tractu autem superior cubicula quinque", azaz „az alsó térségben van három hálóhelyiség, éléskamra, konyha és ételkiosztó, a felső térségben pedig öt hálószoba."
A helyiségek részben boltozatosak.

A temető

A temető egyházközségi kezelésben áll. A falunak vélhetően régi temetője is volt a mostanit megelőzően, de arról adat nem áll rendelkezésre. Azt, hogy ez a temető mikortól van használva, eddig nem sikerült megállapítani. Itt nyugszanak a falu nem katolikus vallású lakosai is, többek között megtalálhatjuk a Deutsch, Hirschfeld, Kohn családok sírjait is.

Kegyúri családok a temetőben

A **Szalachy család** több tagja a temetőben nyugszik.
A családi sírok feliratai a következők:

„nagytanyi és zalachy Szalachy Antalné szül. Schandl Terézia
élt 78 évet, mh.: 1887.01.20.

id. Szalachy Sándor élt 65 évet
mh.: 1901.09.24.

id. Szalachy Sándorné sz. Kurcz Júlia
élt 65 évet mh.: 1908.12.24.

Szalachy György és József
Ifj. Szalachy Sándor
Honv. huszár százados élt 46 évet
mh.: 1911.12.20.

Szalachy Pál 1911-1993
Szalacsy Zsigmond szül.: 1866.12.07. mh.: 1867.05.10."

„Nagytanyi és Zalacsi Szalachy Béláné
sz. Vargyasi báró Dániel Anna
1883-1987"

„Vargyasi báró Daniel Gábor 1852-1918"

† † † † †

„Nemeskéri-Kiss család
Pál 1856-1928
Pálné 1863-1936
Sándor 1882-1957
Sándorné 1880-1945
Béla 1919-1945
János 1927-1937"

† † † † †

Még egy érdekes síremlék található a temetőben, melynek felirata a következő:

„LIPOVNOKI
LIPOVICZKY JOSEF
EMLÉKÉRE
EMELI ÖZVEGYE
MAYERFFY MÁRIA
MEGHALT 1860. OKTÓBER 3.
ÉLETE 55 ÉVÉBEN"

A sírkövön a család vésett címere is látható (medve, két katona, fa).

Keresztjeinkről...

A templom jobb oldalán lévő kereszt a XX. század közepéig a templom előtt volt látható, mint azt a korabeli fotók is tanúsítják.

Floch-puszta

Felirata: „Isten dicsőségére emelték 1910. augusztus 20. B(irodalmi) Lovag Floch Reyhersberg Alfréd (...) uradalmi cselédsége, tisztikara és környékbeli hívők (?) adományaiból (...)"
(...) = a szerk. megjegyzése: több helyütt már olvashatatlan a felirat.

Dózsa György út – Ady Endre utca sarkán

Felirata: „Isten dicsőségére emelte Kelemen Mihály és neje Barankó Verona az Úrban 1928."

Banáti-kereszt: egyszerű pléhkrisztus.

A csörögi kápolna

Csörög település a Sződi Mária Magdolna Egyházközség filiája (részegyháza). A településrészen található kápolna titulusa: Szt. Jeromos, Szt. Kristóf és Boldog Vácz remete.

A kápolna kifejezés a latin capella, azaz köpeny szó kicsinyített alakja. A kápolna egyházjogi értelemben olyan templomot jelent, amely nem teljes jogállású plébániatemplom.

A kápolna építésének története a következő:

A kápolna tervezője: Holnapy Dénes Márton.

1992. június 21. alapkőletétel

PRO MEMORIA

„Az Úr 1992. esztendejében, június 21-én, évközi 12. vasárnapon,
a Mi Urunk Jézus Krisztus Szent Testének és Vérének ünnepén,
II. János Pál pápa uralkodásának 14. esztendejében
Keszthelyi Ferenc váci megyéspüspök Úr
kormányzásának 1. évében, az ő megbízásából
Dr. KATONA ISTVÁN
váci segédpüspök Úr
a templom alapkövét megáldotta
és abban a következő okmányt helyezte el.

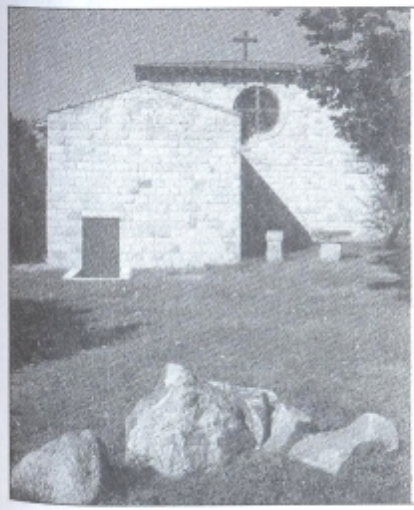

A Sződi Plébániához tartozó Csörög község katolikus hívei magánházaknál vettek részt eddig szentmiséken. Néhány évvel ezelőtt az akkor még termelőszövetkezeti tulajdonban lévő területből Gedeon József sződi plébános a jelen telket megvásárolta, abban a reményben, hogy ez későbbi templomépítéshez területül szolgál.

A csörögi hívek közreműködésével a telket az elvadult bozóttól megtisztították, körülkerítették: azon keresztet helyeztek el és Marosi Izidor megyéspüspök Úr engedélyével havonta „tábori misén" vettek részt.

A templom tervezésével Holnapy Dénes okl. építészmérnököt bízta meg a plébános. E tervek egyházi jóváhagyása után Pálos Frigyes hatvani prépost, plébános közvetítésével egy magát megnevezni nem kívánó balassagyarmati hívő nagylelkű ajándéka biztosította a templomépítés megkezdéséhez szükséges összeget.

Az elkészült tervek alapján az alapokat, 1991. nyarán tették le Doknár József kosdi kőfaragó mester vezetésével. Az alapok ásásánál a hívek társadalmi munkával vettek részt.

A templom névadó szentjei: Szent Jeromos, Szent Kristóf, Boldog Vácz remete.

Miután Holnapy Dénes a gödöllői Premontrei Priorátusban megkezdte szerzeteséletét, a templom további mérnöki munkájára az Óbudai Alkotó Közösség vezetője: Ferencz István építész kapott megbízást.

„Bízva a Gondviselő Isten segítségében és a templom elkészültét szívükön viselő hívek áldozatkészségében helyezzük el ezt az okmányt a templom alapfalában, másodpéldányát pedig a Sződi Plébánia irattárában, abban a reményben, hogy a megkezdett templomépítést Isten dicsőségére és a csörögi hívek üdvösségének szolgálatára be is tudjuk fejezni."

A kápolna építésének további mozzanatai:

1994. április 14-én helikopter vitte a gödi Piarista Szakmunkásképzőből az elkészített tetőszerkezetet a kápolnára.

1995. július 15-én Keszthelyi Ferenc megyéspüspök szentelte fel a kápolnát.

A templom (kápolna) épületének rövid leírása a következő:

A Sződ községhez tartozó Csörög területén, a település kül-, és belterületének határán épült. (a szerk. megjegyzése: Az építés idején Csörög még Sződ községhez tartozott, mint településrész.) A templom fő tömege a közösségi tér, amely az alárendeltebb helyiségek fölé magasodik. A templom főbejárata az épület ÉNY-i homlokzatán van. A terep adta lejtés miatt néhány kőlépcső vezet a kapuhoz. Az előtérből nyílik a raktár és a hittanterem. Az előtérből a templom nagy belmagasságú részébe egyenes záródású boltozaton át juthatunk. Kb. 200 ember befogadására képes, ebből 70 az ülőhely. A kápolna DK-i oldalánál található a szerény méretű paplak. A főtér megvilágítása két – nagy magasságban elhelyezett kör, és két félkör ablakon át történik. A külső felmenő falazat Naszálykő burkolást kapott. Az épület egy része urnás temetkezési helyként alá van pincézve. A tetőfedés anyaga karcolt rézlemez. A helyiségjegyzék a következő: templomtér (95,5 m²), hittanterem (24,2 m²), gyóntató (3,5 m²), raktár (3,6 m²), előtér (1 m²), főzőfülke (6 m²), fürdő (5,1 m²), szoba (10,4 m²) összes alapterülete: 149,3 m².

A kápolna névadó szentjei

Szent Jeromos

Szent Jeromos egyházatya, ünnepe: szeptember 30.

Élete: 347-ben Dalmáciában született. Rómában tanult, 366-ban keresztelkedett. Remeteként is élt, később pappá szentelték. A Szentírás majd minden könyvének szövegét eredeti nyelvből lefordította, ezzel megteremtette azt a latin nyelvű alapszöveget, melyet Vulgata néven máig is használ az egyház. 419-ben húnyt el.

Patronátus: tanítók, fordítók, teológusok, tudományos egyesületek.

Szent Kristóf

Szent Kristóf vértanú, ünnepe: július 24. Nevének jelentése: Krisztus hordozó

Élete: A III. század derekén lett vértanú. A róla szóló legendák teljesen elfedték a történelmi alakot, ezért pontos életrajzi adatok nem állnak rendelkezésre.

Patronátus: gépjárműforgalom, keresztény ifjúság, hajósok, fuvarosok, zarándokok, utasok, orvosok.

Boldog Vácz remete

A Boldog Özséb által alapított egyetlen magyar szerzetesrend, a (pilisi) pálosok szentéletű tagja, aki a Hetey-ek kitűnő nemesi nemzetségéből származott, s megszökött otthonról a visegrádi erdőbe, ahonnan átvándorolt a váczi erdők vidékére. E remetét, akit „Vatus"-nak is hívtak (Vates latin szó, és jóst jelent), Szent László igen kedvelte, hisz ő volt az, aki megjósolta a mogyoródi csata kimenetelét Géza vezérnek 1074-ben. A legenda szerint Vác(z) városa róla kapta nevét. Boldog Vácz remete imádságos tevékenysége a váci Hétkápolnától a csörögi vidékre is kiterjedt.

A régi csörögi kápolna

A régi csörögi kápolnát (titulusa a Szent Kereszt felmagasztalása volt), amely napjainkban már nem létezik, Majsai János váci uraságí juhász építtette. Az említett juhász egy köcsög aranyat talált a Kígyós-hegyen (vagy másnéven Kiós-hegyen), és ezért hálából, „az Istennek kegyelméből szerzett" vagyonából, a jelenlegi vácrátóti vasútállomással szembeni Kígyós-hegy előtti mezőn – ahol korábban egy feszület és harangláb állt – 1081 forint költséggel felépíttette az említett kápolnát. 1820-ban írta kérvényében: „Hogy nehéz kézi munkánkat Istennek áldása kövesse és szőllőmíves Társaimnak is ájtatos szándéka teljesedhessék (...) Istennek dicsőségére egy Kápolnát építeni és azt a belső megkívánhatóságokkal is fölékesíteni magamban eltökéllettem, avégre hogy abban olykor olykor, a midőn tudni illik Szerzetes Papok ottan megfordulnak Szent Mise szolgáltassék, s a kívül nyaraló munkás keresztény ember Istennek áldásáért buzgóbban könyöröghessen."

A kápolna „conserválását" a földesuraság és a szőlőket bíró váci lakosok vállalták. A kis kápolna a második világháború során súlyosan megsérült, helyreállítása nem történt meg, és mivel igazi gazdája sem volt, magára hagyottan elpusztult. 1958-ban még állt a

tornya, és látható volt a homlokzata, mára azonban már a romjai sem maradtak meg.

A kápolna belső terét díszítő képek közül az oltárkép (amely vélhetőleg a kincset megtaláló juhászt és családját ábrázolja) jelenleg a vácrátóti katolikus templomban található.

Sződ község plébánosai

Márton pap	1332-1337
Aradi Ignác	1740-1743
Alberti Jakab	1743-1749
Szabó Benjamin	1749-1753
Perneki Ferenc	1753-1755
Kerbelyi Lőrinc	1755-1757
Rehák Antal	1757-1759
Fejérpataki Lőrinc	1759-1897 - ? kimaradt, a nyomda hibája!
Krchnák János	1897-1933
Bartoss Géza	1933-1956
Delia István	1956-1971
Antal József	1971-1984
Gedeon József	1984-

Köszönettel tartozom Gedeon József plébános úrnak minden segítségéért, Fila Lajos nyugdíjas plébános úrnak a latin szövegek szakszerű fordításáért és Szabados Ferenc úrnak a művészi fotókért.

Bibliográfia - felhasznált irodalmi források

- Historia Domus (anno 1740)
- Canonica Visitació
- Anyakönyvek (anno 1740, 1757)
- Egyházközségi-képviselőtestület jegyzőkönyvei
- Dr. Varga Lajos: A váci egyházmegye történeti földrajza Váci Egyházmegyei Hatóság 1997
- Dercsényi Dezső: Magyarország műemléki topográfiája, Pest megye műemlékei II. kötet
- Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV. kötet (Pest és Pilis megye)
- Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1546-1590. évi összeírásai, Pest megye múltjából 6. kötet 1985. (demográfiai és gazdaságtörténeti adatok)
- Magyarország régészeti topográfiája 9. kötet (Szobi és Váci járás) Akadémiai Kiadó 1993
- Rexa Dezső: Dunamenti nyaralóhelyek, Magyar városok monográfiája kiadó Bp. 1934
- A Váci Egyházmegye jubileumi sematizmusa Vác, 2000
- Egyházmegyei almanach Vác, 1970
- Szentek lexikona, Dunakönyv Kiadó 1994
- Pálos Frigyes: Grassalkovichok emlékezete, Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 15.
- Száz magyar falu könyvesháza – Vácrátót 2000
- Váci Történelmi Tár I. (Írásos emlékek Vác város múltjából 1074-1990) Vác, 1996
- Az egyházi törvénykönyv
- Volentics Gyula: A templom, mint liturgikus tér (diplomadolgozat) 1998

HORVÁTH LAJOS

Göd és a Pest-Vác postaút a XVIII. században

I. Lipót Magyarországon és a hozzákapcsolt részeken az összes postát örökölhető hűbérként adományozta Paar Károly Józsefnek, az osztrák tartományok örökös főpostamesterének és öccsének Paar József Ignácnak és a fiú utódaiknak 80 ezer forintos követelésük kiegyenlítése fejében.

A török kiűzése után, 1690-ben azonnal megindult a magyarországi postaszervezet kiépítése. A Rákóczi-féle szabadságharc lehetetlenné tette ezt a Habsburg postaszervezetet és helyére a kuruc postát állította, amelyik szervezett postautjaival elkerülte vidékünket.

A szatmári béke, 1711 után a Paar család ujjászervezte a hazai postát, de 1722-ben a király visszaváltotta a családtól a posta-regálé jövedelmet, tulajdonképpen államosította azt, bár a Paar család férfi tagjai továbbra is magas postatisztségeket töltöttek be.

Postaállomás a XVIII. században